

VIAȚA COTIDIANĂ ÎN BASARABIA (ANII 1930). REPERE ISTORIOGRAFICE

FONDOS Aurel,

Agenția pentru Știință și Memorie Militară

ORCID: 0000-0001-8405-2745, e-mai: aurelfondos1965@gmail.com

Rezumat. *Acest articol își propune să exploreze reperele istorice legate de viața cotidiană din Basarabia din anii 30, etapă au fost marcate cele mai importante progrese în toate domeniile vieții sociale și culturale ale populației locale. Este necesar să depășim câteva clișee existente în istoriografie (stil sovietic-comunist). Evoluția vieții cotidiene a Basarabiei în componența României Mari a reprezentat un subiect constant de studiu și dezbateri pentru istoriografie, încă din momentul unirii acesteia cu statul român în anul 1918. Bibliografia problemei distinge între o paradigmă românească și una îngust moldovenistă, aflate de-a lungul timpului într-un raport de maximă tensiune. Dacă prima integrează, în mod firesc, moldovenii de la est de Prut unui trunchi comun al tuturor românilor, cea de-a doua, tinde să dea o expresie distorsionată originii și profilului lor etnolingvistic, să-i decupeze și să-i singularizeze din peisajul general românesc. Astfel, Basarabia în componența statului român întregit ca fapt istoric și ca o problemă a fost analizată, comentată și apreciată din diverse aspecte, pornind de la variatele viziuni, interese și poziții ale celor implicați în acest proces.*

Cuvinte-cheie: *Basarabia interbelică, istoriografie, populație, cercetare, viața cotidiană, modernitate*

Abstract. *This article aims to explore the historical landmarks related to the daily life in Bessarabia from the 30s, the stage where the most important advances were marked in all areas of the social and cultural life of the local population. It is necessary to overcome some existing clichés in historiography (Soviet-communist style).*

The evolution of daily life in Bessarabia as part of Greater Romania has been a constant subject of study and debate for historiography, ever since its union with the Romanian state in 1918. The bibliography of the problem distinguishes between a Romanian paradigm and a narrowly Moldavian one, located along time in a maximum tension ratio. If the first naturally integrates the Moldavians east of the Prut into a common trunk of all Romanians, the second tends to give a distorted expression to their origin and ethnolinguistic profile, to cut them off and single them out from the landscape Romanian general. Thus, Bessarabia in the composition of the whole Romanian state as a historical fact and as a problem was analyzed, commented and appreciated from various aspects, starting from the various visions, interests and positions of those involved in this process.

Key words: *Interwar Bessarabia, historiography, population, research, daily life, modernity*

Reperere istoriografice ale vieții cotidiene în Basarabia interbelică (anii 30)

Istoriografia românească interbelică

În istoriografia românească studierea problemelor legate de dezvoltarea culturii din cadrul României Mari, ca unul din factorii decisivi în evoluția vieții cotidiene, a început încă în perioada interbelică. În acest context, s-au impus printr-o serie de lucrări, monografii, articole, culegeri de

documente istorici, sociologi, participanți activi la aceste procese din viața culturală basarabeană precum Șt. Ciobanu [1], A. Boldur [2], P. Cazacu [3], I. Nistor [4], I. Mateiu [5], ș. a. În lucrările acestor autori este argumentată necesitatea organizării unor acțiuni culturale orientate spre consolidarea națiunii românești, având drept obiectiv, în primul rând, instruirea și educația populației rurale, se evidențiază rolul decisiv al statului în crearea instituțiilor de culturalizare la sate, finanțarea căminelor și societăților culturale, a formațiunilor artistice, asigurarea lor cu cadre etc. De asemenea, în aceste lucrări sunt analizate idei, fapte, declarații, informații statistice care contribuie la reconstituirea unei imagini autentice a evoluției culturii și vieții cotidiene în Basarabia, se întreprind tentative de a periodiza procesele vizate, se analizează activitatea societăților culturale care au desfășurat o activitate intensă pentru dezvoltarea culturii naționale și schimbarea modului de viață. Un loc aparte ocupă analiza conceptului de cultură integrată care presupune acțiuni simultane în domeniul economic, cultural, sanitar, alimentar, de trai etc.

În lucrările evidențiate se analizează componentele politicii culturale promovate de statul român în Basarabia, activitatea unor instituții de cultură, dirijarea mijloacelor de realizare a politicii culturale de stat, rolul intelectualilor din alte provincii românești în procesul cultural basarabean. De asemenea, se întreprind tentative de a prezenta informații de ordin cultural în contextul evoluției generale a Basarabiei, subliniindu-se că în perioada respectivă s-au înregistrat rezultate semnificative în dezvoltarea învățământului, artelor, presei, literaturii, altor ramuri ale culturii ca părți componente a vieții cotidiene.

În ansamblu, ca urmare a experienței acumulate în Vechiul Regat și, mai ales, luându-se în considerare interesele și necesitățile noilor provincii, a dominat ideea exprimată într-o formă concisă de către Șt. Bârsănescu, unul din cei mai mari îndrumători ai corpului didactic din anii 20-30, care făcea o legătură inseparabilă între activitatea învățătorului nemijlocit în școală și acțiunile de culturalizare și educație a populației rurale, ca parte componentă a vieții cotidiene. În una din conferințele sale, intitulată expresiv „Învățătorul român și destinul Neamului nostru”, el menționa că învățătorul în procesul de instruire „e dator să se inspire mereu din ideea mare că el, instruind copiii, face” educația neamului, „tot astfel învățătorul, instruind copiii din școala rurală, e dator să aibă al doilea principiu dominant de lucru: ideea că el face educația” țărănimii române. Aceasta se putea face, în opinia sa, „prin lecții și teme, prin convorbiri și lecturi, prin cântece și serbări, prin tot ce reprezintă activitatea pedagogică și activitatea rurală” [6].

Istoriografia sovietică

În istoriografia sovietică din perioada interbelică, în condițiile când scrierea istoriei „poporului moldovenesc”, urmărită cu tenacitate de regimul stalinist, s-a dovedit dificilă din cauza neidentificării documentelor și a lipsei lucrărilor istorice necesare, nu fusese încă elaborată „o concepție sovietică coerentă” privind etnogeneza „poporului moldovenesc”, predilecție s-a acordat

istoriei contemporane a Basarabiei și RASSM, mișcării ilegaliste, revoluției bolșevice din octombrie, războiului civil, „ocupăției românești și a situației din Basarabia”.

Era imperios necesar, după cum se accentua în documentele de partid, de o serioasă critică științifică a tezelor istoriografiei „reacționare-șoviniste burgheze românești”, care nega dreptul „poporului moldovenesc la autodeterminare, la crearea și dezvoltarea statalității sale socialiste”. În mod special erau vizați „istoricii români burghezi” N. Iorga, I. Nistor, O. Ghibu și, în unison cu ei, „naționaliștii burghezi moldoveni” D. Bogos, P. Cazacu, I. Pelivan, Pan. Halippa, Șt. Ciobanu, care „justificând ocuparea ilegală a Basarabiei de România regală, ignorau sau falsificau trecutul, istoria contemporană, cultura poporului moldovenesc”. Acestora li se imputa versiunea „antiștiințifică”, conform căreia moldovenii de pe ambele maluri ale Nistrului sunt români, că masele truditoare moldovene nu au participat alături de muncitorii, soldații, țăranii ruși și ucraineni la lupta pentru instaurarea Puterii Sovietice, că ocuparea Basarabiei în 1918 nu ar fi fost un act de agresiune, ci un rezultat „legitim” al hotărârii Sfatului Țării, care în mod eronat este redat ca un organ al suveranității poporului.

Pentru a combate aceste teze, la comanda Comitetului Moldovenesc Regional de partid, istoricii din republică au trasat drept direcții de cercetare trecutul poporului moldovenesc, istoria mișcării muncitorești și țărănești din ținut, participarea oamenilor muncii din Moldova în pregătirea și desfășurarea revoluției din octombrie, în războiul civil, „lupta împotriva ocupanților români”, „generalizarea experienței construcției socialiste în RASSM în contrast cu decăderea economică, socială, culturală, demografică a Basarabiei” [7].

În acest context, la sfârșitul anilor ’20-30 au apărut o serie de publicații care descriau, pe baza exemplului RASSM, „realizările” construcției socialiste în industrie, agricultură, cultură.

În contrast cu destinul moldovenilor din Basarabia, „căzuți în jugul burgheziei și moșierilor români”, situația „sună”, „decăderea” și „românizarea” culturii din ținut, pentru a atrage simpatiiile țăranilor și muncitorilor basarabeni față de „patria socialismului”, a accentua diferențele dintre cele „două sisteme și a trezi spiritul lor revoluționar, erau publicate informații de peste Nistru, din URSS și RASS Moldovenească, conform cărora, moldovenii din stânga Nistrului, rămași în componența Rusiei Sovietice, în corespundere cu politica națională leninistă și „aspirațiile populației moldovenești” au creat republica autonomă în componența RSS Ucrainene, se bucură de toate roadele orânduirii noi, sovietice și înregistrează succese grandioase în construcția socialistă, în dezvoltarea industriei, agriculturii, culturii, științei, se produce „înflorirea Republicii Autonome Moldovenești în familia frățescă a popoarelor URSS” [8].

Astfel, istoriografia sovietică cu referință la procesul de formare și evoluție a RASSM a avut ca obiectiv major să argumenteze existența separată a „poporului moldovenesc” prin conceptul de „stat-națiune” și să justifice în acest mod anexarea Basarabiei.

În acest sens, istoriografia sovietică din perioada postbelică a preluat integral aceste precepte. Astfel, procesele vieții social-economice și culturale din Basarabia interbelică au fost interpretate, în mod tradițional, prin prisma ideologiei comuniste, a conceptului despre existența celor două popoare - cel român și „moldovenesc”. Lucrările scrise în acest spirit dezaprobă orice realizare înregistrată în toate domeniile sociale. Activitatea administrației românești este apreciată drept „reacționară” și calificată ca tentativă de „românizare” forțată a „moldovenilor”, de „întunecare” a populației ținutului [9]. După cum se apreciază, istoriografia sovietică „din start a fost respinsă orice idee de progres în domeniul social - politic, economic și cultural în această perioadă...Istoricii implicați în asemenea scrieri declarau, în ciuda realităților istorice din Basarabia interbelică, că „ocupația” românească a privat „oamenii muncii” de dreptul la libera exprimare, a suprimat libertatea presei, întrunirilor și dreptul la asociere. Urmărind aceleași scopuri de intoxicare ideologică și de spălare a memoriei, se insista asupra caracterului reacționar și abuziv al administrației române, iar reformele derulate în epoca interbelică, care urmăreau modernizarea vieții social-economice, îndeosebi reforma agrară, erau tratate de pe poziții de clasă și apreciate în exclusivitate negativ.

O terminologie, specifică stilului bolșevic, este folosită în cazul denunțării și blamării regimului „burghezo-moșieresc” din anii 1918-1940. Nume acestei perioade, din considerente politico-ideologice, îi este rezervată un spațiu exclusiv.

Toate acestea aveau ca scop să cultive și să încurajeze animozitatea moldovenilor față de România. Astfel, perioada, „ocupației” Basarabiei (1918-1940), denunțarea regimului instaurat în ținut, lupta neîncetată a oamenilor muncii împotriva administrației românești au format un constant și privilegiat obiect. Se recurge, de fapt, la arsenalul kominternist. Acesta este nu doar preluat, ci și, bineînțeles, dezvoltat. Se exalta ideea de românizare forțată nu numai a moldovenilor, dar și altor etnii conlocuitoare, de promovare a unei politici social-economice care a condus la degradarea ținutului și înrăutățirii drastice a condițiilor de trai ale populației, iar la lichidarea tuturor drepturilor politice „poporul moldovenesc” a răspuns chiar din start cu o luptă crâncenă împotriva ocupanților, a regimului instaurat de ei.

În aprecierea istoricului Ch. King: „istoriografia sovietică era destinată justificării anexării ilegale a teritoriilor românești în 1940 și inducerii unei amnezii colective printre moldoveni în legătură cu adevărata lor cultură și identitate națională” [10].

Astfel, adepții fostei istoriografii, în ansamblu, cât și în cazul problemelor legate de viața cotidiană în Basarabia interbelică, își vedeau comanda și misiunea socială în falsificarea deliberată și nerecunoașterea actului Unirii din 27 martie 1918, denaturarea sau tratarea unilaterală a aspectelor legate de procese și aspectele vieții sociale pentru justificarea pretențiilor ruso/ucrainene-sovietice asupra Basarabiei din perioada interbelică și a celor două anexări din 1940 și 1944, o parte

a experimentului diabolic al regimului comunist în vederea rusificării Basarabiei și nimicirii conștiinței naționale a românilor moldoveni, ca parte inalienabilă a entității românești.

Pretinsa „luptă a poporului moldovenesc împotriva jugului românesc” era o parte a experimentului diabolic al regimului comunist în vederea rusificării Basarabiei și nimicirii conștiinței naționale a românilor moldoveni, ca parte inalienabilă a entității românești, ce trebuia să asigure un suport istoric în fundamentarea teoriei celor două popoare.

Istoriografia națională din Republica Moldova

În istoriografia din Republica Moldova, cercetarea vieții cotidiene din Basarabia anilor 30 ai secolului XX-lea ca parte indispensabilă a procesului de integrare a provinciei în cadrul statului român, realizarea reformei agrare, evoluția social economică sub aspect industrial, bancar, comercial, a sistemului de comunicații și aspectele demografice ale populației Basarabiei interbelice, renașterea culturii naționale, realizările în domeniul învățământului, inclusiv superior, dezvoltarea științei, situația presei, cercetările etno-sociologice, activitatea echipelor studentești, desfășurarea campaniilor monografice în localitățile ținutului dintre Nistru și Prut sunt rezultatele unor cercetări fundamentale, monografii, studii, articole realizate de N. Enciu [11], Agrigoroaiei și Gh. Palade [12], Gh. Cojocaru [13], I. Țurcanu [14], N. Atanasov [15], S. Suveică [16], , Gh. Palade [17], L. Noroc [18], ș. a.

În lucrările evidențiate se analizează, în mod special, componentele politicii culturale promovate de statul român în Basarabia, activitatea unor instituții de cultură, dirijarea mijloacelor de realizare a politicii culturale de stat, rolul intelectualilor din alte provincii românești în procesul cultural basarabean. De asemenea, se întreprind tentative de a prezenta informații de ordin cultural în contextul evoluției generale a Basarabiei, subliniindu-se că în perioada respectivă s-au înregistrat rezultate semnificative în dezvoltarea învățământului, artelor, presei, literaturii, altor ramuri ale culturii ca parte componentă a vieții cotidiene.

O contribuție importantă în studierea problemelor legate de viața cotidiană din Basarabia interbelică îl aduc lucrările profesorului N. Enciu, „*Basarabia în anii 1918-1940: Evoluție demografică și economică*” (Chișinău, 1998); „*Populația rurală a Basarabiei în anii 1918-1940. Studiu monografic*” (Chișinău, 2002).

În aceste monografii se analizează o imagine de ansamblu și complexă cât mai veridică și obiectivă a perioadei interbelice din istoria Basarabiei. În același timp, urmărind să ofere o expunere cât mai aproape de realitățile vieții cotidiene din Basarabia anilor 30 ai secolului XX-lea, lucrările analizează și pun în evidență nu numai numeroasele și diversele ei împliniri și realizări, ci și, în egală măsură, la fel de numeroasele ei dificultăți, limite și chiar greșeli, inerente unei perioade istorice prea scurte și prea zbuciumate pentru a putea produce transformări calitative radicale în viața cotidiană. Punând la baza analizei documente și materiale originale de arhivă, statistici,

sinteze, monografiile și studii, acestea reprezintă o sursă bibliografică și istoriografică de prim rang pentru savanții și istoricii nu numai din spațiul românesc, dar și străini care sunt preocupați de sud-estul european.

În studiul „*Tradiționalism și modernitate în Basarabia anilor 1918-1940. Vol. I: Populația Basarabiei interbelice. Aspecte demografice*”. Chișinău, 2013, autorul urmând fidel tradiția demografiei interbelice, după care populația constituie „elementul cel mai important al societății omenești”, „elementul viu din care statul se compune și pentru care există”, respectiv, „problema populației este fundamentală în studierea vieții statului, în cunoașterea vieții sociale”, din care motiv „celelalte chestiuni referitoare la viața socială sunt subordonate chestiunii populației”, a urmărit să ofere o imagine sintetică clară și incontestabil obiectivă a perioadei interbelice din istoria Basarabiei, axându-și studiul pe expunerea principalelor fenomene și procese demografice ale Basarabiei în strânsă conexiune cu cele ale României interbelice.

O altă lucrare fundamentală a istoricului N. Enciu, *1918 pe ruinele Imperiului spulberat de istorie. Basarabia în pragul modernității*. (Chișinău, 2018), structurată în cinci compartimente de bază, precum Basarabia din punctul de vedere al determinării sale geografice și istorice până la încheierea Primului Război Mondial, evoluția populației Basarabiei între anii 1812-1918, societatea și economia basarabeană la sfârșitul Primului Război Mondial, cultura și instrucția publică, starea sanitară și asistența medicală, prezintă o imagine de ansamblu a Basarabiei în anii 1918-1920, ani de tranziție și de incertitudini, care au marcat sfârșitul unei etape (1812-1917), prin desprinderea de la imperiul țarist și, totodată, intrarea Basarabiei într-o nouă perioadă a evoluției sale istorice (1918-1940), conține un potențial informațional privind cercetarea elementelor principale ale vieții cotidiene a populației din Basarabia anilor 30, a secolului XX.

Tema dezvoltării, progresului și modernizării, în cadrul a cinci ipostaze esențiale: modernizarea politică; modernizarea social-economică; modernizarea ca ansamblu istoric de curente culturale sau estetice; modernizarea ca stil; modernitatea în calitatea ei de conștiință și instanță de reflecție este analizată în monografia „*În componența României întregite. Basarabia și basarabenii de la Marea Unire la notele ultimative sovietice*” (București-Brăila, 2018). Așa cum apreciază autorul, studiul acordă conceptelor de dezvoltare și progres valoarea unor acumulări istorico-economice, sociale, politice, culturale, iar celui de modernizare, accepțiunea de racordare și intrare la nou, la ritmul și direcția de evoluție europeană și globală a civilizației umane. În esență, toate evenimentele, procesele și fenomenele din cadrul perioadei interbelice sunt examinate prin prisma conceptelor generice de *modernitate* și *modernizare*, definind cadrul disputei dintre „vechi” și „nou” într-o perioadă în care nu numai Europa, ci întreaga lume intra într-o nouă fază istorică de dezvoltare, marcată de victoria principiului naționalităților și constituirea sau desăvârșirea unității național-statale a țărilor din Centrul și Sud-estul Europei.

Urmând preceptele teoriei și metodologiei școlii române interbelice de sociologie a prof. Dimitrie Gusti, autorul și-a structurat analiza pe „cadre” și „manifestări”, metodă care recomandă mobilizarea tuturor datelor și informațiilor din domeniile geografiei, demografiei, istoriei, psihologiei, manifestărilor economice, culturale, juridice și administrativ-politice, pentru caracterizarea evenimentelor și proceselor istorice. Contextul internațional al evoluției Basarabiei în cadrul României interbelice este expus într-un compartiment aparte, fiind urmărite inclusiv consecințele notelor ultimative sovietice din 26-28 iunie 1940.

De un real folos în cercetarea vieții cotidiene din Basarabia anilor 30 ai secolului XX-lea este Cursul universitar Istoria contemporană a Românilor, elaborat și publicat de către istoricul Valentin Burlacu în 3 volume: Istoria contemporană a Românilor. Partea I (1918-1944), vol. I (1918-1940)¹⁵; Istoria contemporană a Românilor. Partea I, vol. II. Basarabia și RASSM (1918/1924-1940)¹⁶; Istoria contemporană a Românilor. Partea I, vol. III. România, Basarabia/RSSM și Transnistria (1940-1944).

În primele două volume, prin prisma realizărilor istoriografice de ultimă oră sunt prezentate, faptele și evenimentele din realitatea istorică a Basarabiei din intervalul menționat. Temele și subiectele din cele două volume sunt tratate în plan problematico-cronologii. Autorul oferă informații obiective, imparțiale, bazate pe analiza documentelor despre diferite aspecte ce țin de viața cotidiană a Basarabiei interbelice: integrarea sub toate aspectele a ținutului în componența statului român, populația, evoluția social-economică, renașterea culturii naționale, activitatea cultural-educativă. În paralel cu aspectele teoretice, în circuit sunt introduse și documentele de valoare ce reflectă problemele abordate.

În concluzia celor expuse, ca urmare a analizei istoriografiei la subiect, constatăm că, în diferite studii privind Viața Cotidiană în Basarabia interbelică (anii 30) au fost examinate o serie de aspecte care abordează problema din diferite puncte de vedere, în funcție de obiectivele propuse. Astfel, majoritatea cercetătorilor au evidențiat anumite progrese de necontestat care au vizat modernizare politică, economico-socială și culturală, cu impact asupra vieții cotidiene a populației din mediul urban și rural. Acest fapt a fost favorizat de o serie de factori precum Marea Unire și integrarea Basarabiei în cadrul statului român; democratizarea vieții politice; reforma agrară; politica socială; legislația din domeniul învățământului; activitatea cultural-educativă; criza economică mondială din anii 1929-1933, care a lovit în mod special România.

Așa cum pe bună dreptate menționa prof. Ion Nistor, „sub gospodăria românească de 22 de ani, Basarabia a făcut reale progrese pe toate tărâmurile și în toate ramurile de îndeletnicire administrativă, culturală, socială și economică.

În paralel, au fost elucidate și o serie de deficiențe inerente perioadei respective care a fost prea scurtă pentru a putea produce transformări radicale, astfel încât procesele de modernizare economico-socială, de industrializare s-au manifestat preponderant la nivel urban.

Mai mult, unele componente ale vieții cotidiene precum evidențierea factorilor care au determinat evoluția vieții cotidiene din Basarabia în perioada respectivă, legitățile și particularitățile proprii acestui proces în ținutul dintre Prut și Nistru, cauzele care au generat deficiențele în diferite domenii ale vieții cotidiene, veniturile-cheltuielile populației și costul vieții în Basarabia; calitatea locuințelor și alimentației și a confortului populației, elementele de modernitate nivelul de asistență sanitară și a stării de sănătate a populației, rolul nivelului științei de carte a populației și activității cultural-educative, presei și a radioului în viața cotidiană, compararea nivelului de trai în mediul urban cu cel rural au fost insuficient cercetate sau eludate din anumite considerente.

Bibliografie:

1. CIOBANU, Șt. *Basarabia*. Chișinău, 1993.
2. BOLDUR, Al. *Istoria Basarabiei*. Chișinău, 1992.
3. CAZACU, P. *Zece ani de unire. Moldova dintre Prut și Nistru*. Chișinău, 1928.
4. NISTOR, I. *Istoria Basarabiei*. Chișinău, 1992.
5. MATEIU, I. *Renașterea Basarabiei. Pagini din lupte pentru unitatea națională*. București, 1921.
6. BÂRSĂNESCU, Șt. *Învățătorul român și destinul Neamului. Lecțiuni academice*. Iași, 1939, p. 183.
7. ANTONIUK, D. *Dinamizm kuliturnogo stroitelstva v Sovetskoii Moldavii*, Kișinev, Cartea Moldovenească, 1984, p. 96.
8. DIACIUK, M. *Dve sistemî - dva mira. Hoziaistvennoie stroitelstvo v Bessarabii i v AMSSR*, în „Krasnaia Bessarabia”, 1931, nr. 3; I. Ermakov, *Rastet i krepnet soșialisticescaia kulitura (v MASSR)*, în „Krasnaia Bessarabia”, 1931, nr. 5-6; E. P. Voronovici, *Deseati let stroitelstva AMSSR*, în „Krasnaia Bessarabia”, 1934, nr. 8.
9. LAZAREV, A. M. *Moldavscaia sovietskaia gosudarstvennosti I bessarabskii vopros*. Kișinev, Cartea Moldovenească, 1974; S. K. Brâseakin, M. C. Sâtnic, *Triumful adevărului istoric*, Chișinău, Editura Cartea Moldovenească, 1970.
10. KING, Ch., *Moldovenii. România, Rusia și politica culturală*, Chișinău, Arc, 2002.
11. ENCIU, N. *Populația Basarabiei interbelice. Aspecte demografice*. În: „*Revista de istorie a Moldovei*”, 2013, nr. 1, (93), p. 55-75; Idem, *Tradiționalism și modernitate în Basarabia anilor 1918-1940*. Vol I. Chișinău: Editura Lexon-Prim, 2013.
12. AGRIGOROAIEI, I., PALADE, Gh. *Basarabia în cadrul României întregite 1918-1940*. Chișinău: Editura Universitas, 1993.

13. COJOCARU, Gh. *Integrarea Basarabiei în cadrul României. (1918-1923)*. București: Fundația culturală „Onisifor și Octavian Ghibu”, Editura „Semne”, 1997, p. 270.
14. ȚURCANU, I. *Relații agrare din Basarabia în anii 1918-1940*. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1991.
15. ATANASOV, N., *Industria, comerțul, băncile și sistemele de comunicații ale Basarabiei în anii 1918-1940*. Chișinău, 2000.
16. SUVEICĂ, S., *Basarabia în primul deceniu interbelic (1918-1928). Modernizare prin reforme*. Chișinău: Editura Pontos, 2010, p. 360.
17. PALADE, Gh., Din activitatea intelectualilor din Vechiul Regat, Ardeal și Bucovina în Basarabia anilor Unirii (1918-1920). În „*Destin Românesc*”, 1997, nr. 1, p. 85-99.
18. NOROC, L. *Cultura Basarabiei 1918 – 1940. Repere istoriografice. Enciclopedic*. În: *Revista de istorie a științei și studii enciclopedice nr.1-2 (6-7) 2014*. Editura Institutului de Studii Enciclopedice al AȘM, Chișinău, 2014.